

a hal. Elpusztult templomának romjai, mint fentebb (II. 296.) említők, a Bat-ere partján, az Imre János földében vannak. Lakosai a reformációt igen korán bevették. Csak egyetlen papjának tudjuk nevét, tudniillik Kolozsvári Jánosnak, kit az 1678-iki nagylétai zsinaton szenteltek fel. Az egyház pedig a körös—maros közti (melyet alföldinek, makainak, békésinek, vásárhelyinek is neveztek) traktusba volt kebelezve s még a XVIII. század eleje táján is fennállott, hová az akkoriban fennálló többi ref. egyházak: Füldeák, Algyő, Mindszent, Böld és Vásárhely is tartoztak.¹

Csárpa.

Mint neve is mutatja, egyike azon nagyszámu falvaknak, melyeket a Békés-, Csanád- és Csongrád megyékre betelepült rácok alkottak, melyekből csak maga Széll Mihály, szendrei alkapitány, mintegy huszat hódoltatott meg magának. Ezek kapcsolatában találjuk Csanádból Batida, Gorzsa, Szentetornya, Derek-egyház és Csárpa pusztákat is, ámbár ez utóbbit III. Ferdinánd király nem egyedül magának Széllnek, hanem társainak, Kovács Jánosnak, Zólyomi Györgynek és Török Bálintnak is adományozta Szentetornyával, Tótkutasal, Orosházával, Lelével s több más csanádmegyei falvakkal együtt.² Azonban gr. Pálffy 1636. Tamás nevezetvén ki csanádi püspöknek, ez, mint a király meghitt tanácsosa, magának minden régi jószágait visszaadományoztatta,³ minek alapján, 1654. szept. 2. habár azok közt Csárpa megnevezve nincs, (de Pörös-Kutas, Mágocs, Csókás, Mező-Kopáncs — igen) a vásárhelyiek még az évben több szomszédos pusztákkal együtt azt tőle bérelték ki, a korábbi adományosokkal pedig szóba se állottak, mi ellen Török Bálint Borsod megye közgyűlésén óvást is emelt s a pusztá legeltetésétől, kaszálásától, szántásától s bármi-

¹ Ember Pál (Lampe), Hist. eccl. Reform. in Hungar. 641. Rácز Kár A zarándi ref. egyh. m. tört. 34. 35. Borovszky, Csanádm. tört. II. 37.

² Az egri káptalan jelentése a beigtatás felől a leleszi orsz. ltrban. El. Introd. Stat. K. 409. 1646.

³ Ferdinánd adománylevele, Orsz. ltr, kanc. iratok, No 282.

némü élésétől őket és más szomszédokat a törvényes büntetések alatt ismételten eltiltotta.¹ 1656—7.

Azok a szomszédok pedig, kiknek e tilalom szólt, ott ültek egész közel, Ónod, Szendrő és Diósgyőr váraiban, mint ezek kapitányai, de ők magok is panaszkodtak a vásárhelyiekre a puszták legeltetése miatt, melyre azonban ezeket a török oltalom ép úgy felhatalmazta, mint földesuroknak, Bercsenyi Miklósnak elnézése és támogatása. Semmiivel sem volt több haszna a kir. főkapitány föllépésének sem, kihez Széll Mihály özvegye és birtokos társai, Török Bálint és Janka Márton, a kóbor katonák kártételei miatt fordultak, kiknek javára gr. Csáky Ferenc, felső-magyarországi kir. fővezér, oltalom-levelet adott ki, mely szerint, noha azok »Lele, Csárpa és Sente-Tornya praediumokat a mi néhai kegyelmes urunk és koronás királyunk, III. Ferdinánd, donátiója és subsequált statutoriája és az elmúlt eperjesi octáván tett contractus mellett is egy-néhány esztendeje már, hogy pacifice birják és azon praediumoknak szabados uraságában lévén mindennemű jövedelmeket is sine ulla contradictione percipiálták«²: mindazáltal vannak olyanok, »kik az ő kegyelmek valóságos uraságával nem gondolván, bizonyos szin és praetextus alatt maguknak akarják vindicálni — holmi kóborló és maga gondolatlan katonáknak oda alá küldéseknek alkalmazóságával. Mivelhogy azért nekünk incumbál,³ hogy efféle kóborló és csavargó katonák csintalanságára és hatalmaskodására vigyázzunk, őkigyelemeket, a kiket oda felmagunk kiváltképen való oltalmunk alá vévén, serio hadjuk és parancsoljuk mindeneknek, valakik botunk és generáliságunk alatt vannak, hogy senki az felül megirt helyeknek és praediumoknak másuvé való hódoltatására alá ne menjen és ott semmi némü hatalmaskodást ne cselekedjék: mert, ha ki különben cselekszik, botunk alatt valókat severissime megbüntetjük, a többin pediglen, ha mi veszedelem és romlás történik, nem másnak, hanem tulajdon maga hatalmaskodó cselekedetinek tulajdonítsa, — secus non facturi (másképp nem cselekedvén).«⁴ Minthogy a szó-

¹ Borsod- és Csongrádmegyék egykoru gyűléseinek jkvei e tárgyban Borsodm. ltr. Prothoc. 7. fol. 372. és Leleszen, Orsz. ltr. Elench. 160. a. 1699. T. 116. (Lib. No 30. 1657.)

² Minden ellenmondás nélkül beszédtek.

³ Tisztünk és kötelességünk.

⁴ A levél eredetije a leleszi Orsz. ltrban, Elench. 1600—1699, T. 114. (Sub. No 53. 1669.)

ban forgó helyek mindenike 60—70 esztendő óta már pusztán állott s azokban a kóbor katonák sem sok kárt tehettek, valószínű, hogy a levél voltaképen a szomszéd népes községekre, V á s á r h e l y r e, M a k ó r a és ezek földesuraira kívánt hatni, noha a katonai erőszakosságtól azok még többet szenvedtek.

M a k r i p o d á r i J á c i n t csanádi püspök azonban szintén résen állott s L i p ó t t ó l királyi levelet eszközölt ki, mely szerint, »mivel Csárpát és Pereskutast, melyek ős idők óta a püspökséget illették s melyeket a legutóbbi időkben is az ő közvetlen elődei ténylegesen és békén birtak, az elhunyt nádor gr. W e s s e l é n y i — nem tudni miféle álutakon hatalmasul elfoglalt s ily módon az egyházi javadalmakat törvényben tiltott uton-módon világiakká változtatta« . . . s a panaszttevő püspök »súlyos sérelmére — bitorolja«: annakokáért a bitorlóknak megparancsolja a király, hogy az 1647: 17. értelmében a nevezett helyek hasznélvezésével hagyjanak fel s azokat jogos tulajdonosaiknak bocsássák át.¹ Ez a levél sem oda vágott, a hova célozott, minek nyilvános bizonyosága volt, hogy a püspök: azt B e r c s é n y i tábornok vásárhelyi tisztartójához, S z é l l M i k l ó s h o z, de egyszersmint T ö r ö k B á l i n t h o z és J a n k a M á r t o n h o z címezte és kézbesítette — minden valószínűség szerint teljesen sikertelenül, mert a kuruc háboru a püspököket, sőt a királyokat is megfosztotta vidékünkön tekintélyöktől s mert a vásárhelyiek épen ez időtájon nagyobb mértékben, mint valaha, vették birtokukba a körülfekvő pusztákat.

Csárpát különben is a vásárhelyiek földei öveztek s F e c s k é s, O r o s h á z a és S á m s o n közé beékelve, nagyobb vízfelületekkel borítva és határolva — fekvésénél fogva arra volt utalva, hogy azok használatában maradjon. Nem is tett arra nézve senki kísérletet, hogy »C s á r p a - t e l e k e t« újra betelepítse, melyet hihetően az 1596-iki nagy dulás törölt el a föld színéről, annyira, hogv a XVIII. századbeli nagy adományozásokban már névleg sem említik többé, bár az adományosok a határos pusztákkal együtt azt is birtokba vették. Az egykori tulajdonosok késő utódai azonban megőrizték annak emlékét s így történt, hogy a T ö r ö k k és S z i l á g y i nemzetségek tagjai a legelő-elkülönítési egyezség ellen C s o n g r á d m e g y e előtt azon az okon tettek óvást,

¹ A király rendelete, Orsz. Itr. Kanc. iratok 253.

hogy Csárpa, Fecskés, Tótkutas, Vereskutas, Csomorkány, Pereskutas, Mártély, Rétkopáncs stb. jószágok »tökéletes joggal őket illetik«,¹ mely azonban a törvényben kevésbé mutatkozott »tökéletesnek«.

Csomorkány.

E város, a nagylaki uradalom egyik főhelye, Jaksics Márknak, János király hű emberének, birtokát képezte. Jaksics, hogy a maga javait feleségére és leányaira hagyhassa, mint már tüzetesen láttuk (II. 14—18., 24.), a király engedelmével annak elzálogosította, majd rájuk iratta s nejét azok birtokába be is igtattatta,² úgyhogy Polikszena asszony Csomorkányon külön gazdatisztet is tartott Nagylaki Horváth András személyében³: mivel azonban Jaksics Márk 1530—7: elejét nem vehette annak, hogy halála után az oldalági örökösök ne követeljék s meg ne nyerjék az ősi birtokokat, az özvegyet és a lányokat pedig ugyancsak János király beleegyezésével csupán a jegy- és hitbérré s 1539: az ingóságokra ne szorítsák.⁴ E közben történt, hogy a vidéket ért pusztulás Csomorkányt sem kímélte meg, úgyhogy az egykori jelentőségét és városi rangját elveszítette s ezentul csak egyszerű falu színvonalára süllyedt alá. De Jaksics Demeter és Péter sem birhatták azt békén, mert a mely évben az özvegyet kisémmizték: az egész vidék Mágocsi Gáspár, majd Petrovics Péter hatalmába került, a ki Csomorkányt Sámsonnal és Tót-Kutással együtt Temesvárhoz kapcsolta.⁵ E közben a nyughatatlan rokonok, Demeter és Péter elhaltak, úgyhogy Márk özvegye és leányai bizvást benne maradhattak az ősi uradalmakban, sőt meg is osztozhattak azokon. Ez osztályból látjuk, hogy a község a korábbi pusztulást kiheverte s nemcsak visszakapta városi rangját, hanem az uradalomnak legnépesebb helyét képezte.

¹ Az óvás Csongrádvm. Itrában, 1839. 1244. sz. a.

² Orsz. Itr. Kolozsmon. Itr. Com. Csanád No 1. és 18.

³ U. o. Com. Csanád N. No 25.

⁴ L. az 1. szám alatti jegyzetet.

⁵ Reizner, Szeged története, I. 35.